

MARTIN ŠRAJER / 30. 8. 2023

Svatý Václav ve filmu

První nápad na film inspirovaný životem svatého Václava se údajně objevil ve stejném roce, kdy vznikla naše republika – 1918. K realizaci takového díla ale došlo až o deset let později, k výročí svatováclavského milénia, kdy byla také slavnostně dokončena Katedrála svatého Víta.

Film *Svatý Václav* (1929) vznikl zásluhou společnosti Milenium-film, založené na podzim 1927. Její záběr měl být později širší, ale v prvních letech působení koncentrovala veškeré kapacity na výrobu „prvního československého historického velkofilmu.“^[1] Finanční a symbolický kapitál získaný právě tímto dílem chtěla firma využít k další expanzi.

Na filmové libreto byla pod záštitou Akademie věd vypsána soutěž. Jako dva nejlepší byly vybrány literární podklady filmaře Jana Stanislava Kolára a operního pěvce Josefa Munclingra. Společně měli napsat scénář a ujmout se režie.

Stále narůstající rozpočet ambiciózního kulturně-výchovného projektu činil celkem více než 4 miliony korun. Interiéry se natáčely v ateliérech AB. Na strahovském stadionu zároveň vznikly za asistence odborníků dvě z největších filmových staveb své doby – Václavův a Boleslavův hrad, jak můžeme vidět ve stříhovém dokumentu *Jak se u nás kdysi filmovalo* (1954). Rovnou 3 miliony filmové výrobně formou bezúročných půjček poskytlo ministerstvo financí.

Spoluúčast státu se projevuje mimo jiné respektováním masarykovského výkladu svatováclavské legendy, který akcentuje víc světcův humanismus a prozápadní orientaci než katolictví a napojení na církev (podobně jako bude vládnoucí ideologii později podřízen svatováclavský film iniciovaný nacisty).

Exteriéry se filmovaly například v pražském Prokopském údolí, v Boubínském pralese na Šumavě nebo na Křivoklátsku. Vedle shánění peněz komplikovaly natáčení neshody

mezi dvojicí režisérů. Munclinger, nemající žádné předchozí zkušenosti s filmovou režii, se vedle zkušenějšího Kolára necítil jako plnohodnotný člen štábu. V listopadu 1929 jej proto opustil a nechal si vyplatit odstupné.

Velkolepá premiéra *Svatého Václava* proběhla nakonec až rok po výročí, v dubnu 1930 v kině Adria. První uvedení doprovázel čtyřicetičlenný orchestr. Divácká odezva doma ani v zahraničí ale neodpovídala vloženým prostředkům.

Finanční spásou mělo být vzhledem k nástupu zvukového filmu dodatečné uvedení verze synchronizované s hudbou Jaroslava Křičky a Oskara Nedbala. Její výroba byla ale mj. kvůli nedořešeným autorským právům zastavena. Film propadl a spolek Milenium-film se na mnoho let zadlužil. V dubnu 1940 byl zlikvidován s dluhem přesahujícím 3 miliony korun.

Ve stejné době, tedy po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, docházelo k opětovnému posilování kultu svatého Václava. A také k jeho zneužívání k ideologickému ospravedlňování okupace, resp. poslušnosti vůči okupantům.

Slib věrnosti českého národa k Třetí říši byl symbolicky skládán u jezdecké sochy Václava na Václavském náměstí. Vznikla Svatováclavská cena, kterou obdržel například Otakar Vávra, Václav se objevil na protektorátní bankovce v hodnotě 5000 korun a čeští fašisté na sklonku války založili vojenskou jednotku Svatováclavská rota, jejíž výcvik zajišťovali důstojníci wehrmachtu.

Zneužita byla zejména skutečnost, že Václav kvůli ochraně českých zemí platil tribut saskému králi Jindřichu Ptáčníkovi. Podle nacistického výkladu dějin tím prokázal neobyčejnou prozíravost – jako jeden z prvních si uvědomil, jaké výhody české zemi zajistí spojení s německou říší. Zářijový svátek měl nově demonstrovat vazalský vztah Čechů k Němcům.

Dezinterpretace jednoho ze symbolů české státnosti probíhala ve výročích kolaborujících politiků (např. ministr školství Emanuel Moravec) i člancích z dobového tisku (*České slovo*, *Národní politika*). Prvním z vrcholů tohoto překroucení tradice bylo předání klíčů od korunní komory s korunovačními klenoty zastupujícímu říšskému protektorovi Reinhardu Heydrichovi v listopadu 1941. Tím druhým se měl stát velkoilm *Kníže Václav*, který by českého světce portrétoval jako „prvního uvědomělého

hlasatele českého dorozumění s říší“.^[2]

Hrané filmy vyráběné během války v českých ateliérech sloužily převážně k rozptýlení publika. Komédie, melodramata ani kostýmní dramata se k aktuální situaci přímo nevztahovala. Otevřeně propagandistické snímky až na výjimky typu *Jana Cimbury* (1941) se scénou protizidovského pogromu nevznikaly. Právě režisérovi dotyčného snímku, Františkovi Čápo, byla svěřena realizace *Knížete Václava*.

Jediný snímek iniciovaný přímo okupanty^[3] měl prezentovat svatováclavskou legendu podle výše nastíněného německého výkladu, kdy je Václav věrným a pokorným přítelem Německa. Můžeme ale jen spekulovat, jak přesně toto ohýbání dějin vypadalo a jaká byla například role bratrovraha Boleslava I., který v nacistické interpretaci zastupoval marnost odboje. Scénář, který Čáp napsal s hercem Zdeňkem Štěpánkem a historičkou umění Alžbětou Birnbaumovou, se mezi písemnými archiváliemi Lucernafilmu nedochoval.^[4]

Dostupné materiály nicméně naznačují, že mělo vzniknout výpravné historické drama, s více než dvacetimilionovým rozpočtem dokonce nejnákladnější film české kinematografie. Do hlavní role byl obsazen Karel Höger, Václavova praradného bratra měl ztvárnit Vítězslav Vejražka, kněžnu Drahomíru zase Marie Glázrová. Vybráni byli také další členové štábu, od kameramanů (Ferdinand Pečenka, Karel Degl) přes architektky (Jan Zázvorka, Karel Škvor) po zvukaře (František Šindelář).

Přípravy filmu, zahrnující vedle obsazení herců také výrobu rekvizit a kostýmů nebo obhlídky lokací, byly ale záměrně protahovány a sabotovány, aby natáčení „naostro“ nikdy nezapočalo. Umělé navyšování rozpočtu nakonec mělo žádoucí efekt. Jedním z oficiálních důvodů pro definitivní zastavení projektu v červenci 1944, tedy po dvou letech vývoje, byl „materiální nedostatek“.^[5]

Z filmu se dochovalo pouze necelých deset minut testovacích němých exteriérových záběrů, realizovaných zřejmě v srpnu a září 1942. Vidíme na nich modlícího se kněze, spoutané muže vedené jezdcí na koních, sekání obilí srpem nebo (na pouhých devět vteřin) Václava ve vinici.

V kontextu filmografie Františka Čápa a jejího queer čtení zaujme četné zastoupení polonahých a nahých mužských těl, ať při těžbě zlata a práci v lomu, nebo lovení

říčních škeblí. Čeští diváci mohli tyto fragmenty, nacházející se nyní ve sbírkách Národního filmového archivu, poprvé spatřit díky filmovému historikovi a archiváři Karlovi Čáslavskému, který je vybral do jubilejního dvoustého dílu svého pořadu *Hledání ztraceného času*.

Jediný český film přitakávající nacistické ideologii tak – zřejmě i zásluhou Čápa a jeho štábu – nakonec nevznikl. Přesto se *Kníže Václav* (spolu s *Janem Cimburou*) dostal na přetřes, když po válce probíhalo vyšetřování Čáповy údajné kolaborace s Němci. Čáp byl sice Svazem českých filmových pracovníků nejdříve obviněn z propagace nacismu a antisemitismu, ale nakonec došlo ke zproštění všech obvinění a český režisér mohl rok po válce natočit okupační drama *Muži bez křídel* (1946), které bylo oceněno na festivalu v Cannes.

Použitá literatura:

Luboš Bartošek, *Náš film: kapitoly z dějin 1896–1945*. Praha: Mladá Fronta 1985.

Petr Bednařík, *Arizace české kinematografie*. Praha: Karolinum 2003.

Jiří Doležal, *Česká kultura za protektorátu*. Praha: Národní filmový archiv 1996.

Petr Hasan, *Ušlechtilý, dobrý, krásný. Římskokatolická církev a kinematografie v českých zemích 1918–1948*. Praha: Národní filmový archiv 2021.

Helena Krejčová, „Jsem nevinný“. Süß, Harlan, Čáp a jiní. *Illuminace* 5, 1993, č. 3, s. 65–97.

Jiří Knapík, Dělnický soud nad Františkem Čápem. *Illuminace* 14, 2002, č. 3, s. 63–81.

Martin Kos, Ochránit křesťanskou ideu proti čachrům židovské kšeft-kliky: Svatý Václav jako střet ambicí, představ a zájmů. *Illuminace* 32, 2020, č. 1, s. 41–60.

Jaroslav Lopour, *Filmy soukromých výroben v zestátněné kinematografii. Roztočené a nedokončené protektorátní projekty a jejich osudy po roce 1945*. Brno: Masarykova univerzita 2015.

Jan Rataj, Politické proměny symboliky svatováclavské tradice a tradice 28. října v moderních československých a českých dějinách. In: Bednář, Miloslav (ed.), *Spory o*

dějiny II. Praha: Masarykův ústav AV ČR 1999, s. 84–94.

Hana Slavíková, *Franz Cap. Průvodce životem a dílem filmového režiséra Františka Čápa.* Brno: Ediční středisko JAMU 2016.

Poznámky:

[1] Petr Hasan, *Ušlechtilý, dobrý, krásný. Římskokatolická církev a kinematografie v českých zemích 1918–1948.* Praha: Národní filmový archiv 2021, s. 70.

[2] Jan Rataj, Politické proměny symboliky svatováclavské tradice a tradice 28. října v moderních československých a českých dějinách. In: Bednář, Miloslav (ed.), *Spory o dějiny II.* Praha: Masarykův ústav AV ČR 1999, s. 84–94.

[3] Pomineme-li protibolševické zpracování *Plukovníka Švece* a antisemitskou *Maryčku Magdónovou*, dva projekty, které zůstaly jen ve fázi nápadu.

[4] Jaroslav Lopour, *Filmy soukromých výroben v zestátněné kinematografii. Roztočené a nedokončené protektorátní projekty a jejich osudy po roce 1945.* Brno: Masarykova univerzita 2015.

[5] Tamtéž.